HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

[א] הא דאמרת מתענין לשעות והוא שלא טעם כלום עד הערב א"ל אביי הא תענית מעלייתא היא [ב] לא צריכא דאימלך אימלוכי ואמר רב חסדא א) [ג] כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמיה תענית מיתיבי ב) אנשי משמר מתענין ולא משלימין התם לצעורי נפשיה בעלמא הוא תא שמע ג) דא"ר אליעזר ד) (בן) צדוק אני מבני בניו של ה) סנאב בן בנימין ופעם אחת חל ט' באב להיות בשבת ודחינוהו לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו [ד] מפני שיו"ט שלנו הוא התם נמי לצעורי נפשיה בעלמא הוא תא שמע ו) דאמר רבי יוחנן אהא בתענית עד שאבוא לביתי התם לשמוטיה נפשיה מבי נשיאה הוא דעבד אמר שמואל [ה] כל תענית שלא קיבל עליו מבעוד יום לאו שמיה תענית ואי יתיב מאי אמר רבה בר שילא דמי למפוחא דמליא זיקא אימת מקביל ליה רב אמר במנחה ושמואל אמר [ו] בתפלת המנחה אמר רב יוסף כוותיה דשמואל מסתברא דכתיב במגילת תענית להן כל איניש דייתי עלוהי מקדמת דנא ייסר מאי לאו ייסר עצמו בצלו לא יאסר עצמו פליגי בהא רבי חייא ורבי שמעון ברבי חד אמר ייסר וחד אמר יאסר (א) מ"ד ייסר כדאמרינן למאן דאמר יאסר מאי היא דתניא במגילת תענית כל איניש דייתי עלוהי מקדמת דנא יאסר כיצד [ז] יחיד שקיבל עליו שני וחמישי (ושני) של כל השנה כולה ואירעו בם ימים טובים הכתובין במגילת תענית אם נדרו קודם לגזרתנו יבטיל נדרו את גזרתנו ואם גזרתנו קודמת לנדרו תבטל גזרתנו את נדרו תנו רבנן ז) עד מתי אוכל ושותה [ח] עד שיעלה עמוד השחר דברי רבי ח) רבי אליעזר בר שמעון אומר עד קרות הגבר אמר ט) אביי לא שנו אלא שלא גמר סעודתו אבל גמר סעודתו אינו אוכל איתיביה י) רבא גמר ועמד הרי זה אוכל התם כשלא סילק איכא דאמרי אמר רבא [ט] לא שנו אלא כשלא ישן אבל ישן אינו אוכל איתיביה אביי (ב) ישן ועמד הרי זה אוכל התם במתנמנם כ) היכי דמי מתנמנם אמר רב אשי

נים

הא דאמרת מתענין לשעות והוא שלא טעם כלום כל אותו היום. כלומר לא אמרו במתענה שאכל בו ביום כגון שהתחיל להתענות עד חצי היום ואח"כ אכל דאין זה עינוי ואם אכל קודם חצות אין בכך כלום דאינו תענית של כלום אלא כשהשלים כל היום אע"פ שלא קיבלו עליו מאתמול. ופריך אי דקבל עליו להתענות עד חצי יום והדר מתענה כל היום האי תעניתא מעליא הוא ופשיטא דתענית גמור הוא ואפילו תפלת תענית נמי מתפלל עליו ולא איצטריך לאוקומי הלכה בהכי דזהו תענית גמור והאי מקשה סבר דהאי הלכה מתענין לשעות כמשמעו דיכול להתענות עד חצי היום מתענה קרינא ביה: **לא צריכא דממליך אימלוכי.** כלומר לא היה בדעתו כלל להתענות אלא אתא ליה טרדא ולא אכל עד חצי היום וכי מטא חצי יום ממליך אמר הואיל והתעניתי עד חצי היום אתענה כל היום: **שלא שקעה עליו חמה.** שלא התענה עד אותה שעה: **אנשי משמר.** כהנים ולוים העובדין מתענין כדלקמן בפרק סדר תעניות ל): **ולא משלימין.** לפי שהן עסוקין בעבודה ואין יכולים להשלים. אלמא אע"ג דאינו משלים מתענה קרי ליה: **לצעורי נפשייהו.** עם הצבור אבל אינו תענית לא להתפלל תפלת עננו ולא לקובעו עליו חובה כלל וכל שעה שהוא רוצה לאכול אוכל: **מבני מ) סנאב בן בנימין.** משבט בנימין: **יו"ט שלנו היה.** כדלקמן בשלשה פרקים (דף כו.) זמן עצי כהנים והעם כו' עד בחמשה באב בני פרעוש בן יהודה בעשרה בו בני מ) סנאב בן בנימין שעל ידי מעשה קבעו להן חכמים להתנדב עצים ולהביא למערכה וכשמגיע זמנו מביאין אותן ומדליקין אותן על גבי המזבח אע"פ שהיו שם שאר עצים הרבה. משא"כ בשאר מתנדבי עצים דאין מבערין אותן בזמן שיש עצים אחרים. במסכת מנחות (דף קו:) אמרינן המתנדב עצים לא יפחות משני גזירין ועצים טעונין קמילה טעונים הגשה כו': **דאמר רבי יוחנן.** פעמים שהיה אומר אהא בתענית עד שאבוא לביתי ואי מטי לביתיה בשתים או בג' שעות ביום הוה אכיל וקרי ליה מתענה: **לשמוטיה נפשיה מבי נשיאה.** דלא ליטרחוהו למיכל בהדייהו שהיה מבקש הימנו שיאכל עמו היה אומר כן שלא יטריחנו לאכול עמו ומיהו לא הוי תענית שאם היה רוצה היה אוכל מיד ואין בנדרו כלום: **ואי יתיב מאי.** מי סליק לתענית אי לא: **למפוחא.** הוא המפוח שנופחין בו הנפחין את האור המתמלא ברוח אף זה נתמלא רוח שלא אכל בחנם: **במנחה.** בזמן המנחה ואפילו בשוק אומר הריני מחר בתענית: **בתפלת המנחה.** בסופה (ג) תוספת רילוי ותחנונים עד שאומר הריני מחר בתענית. ודוקא נקט מנחה משום דסמוך לתחלת יום תעניתו לאפוקי תפלת יוצר ודיקא נמי מדפסיק שמואל ופליג אדרב דאמר בזמן המנחה שיעורא יתירא: **כדכתיב במגילת תענית.** לסוף ימים טובים הכתובים במגילת תענית כתיב בה מקדמת דנא ייסר לעיל מינה תני אילין יומיא די לא להתענאה בהון להן כל איניש דייתי עלוהי תענית מן קדמת דנא לפני אלו ימים טובים כגון שקיבל עליו עשרה תעניות או עשרים ונכנסו אלו הימים בהם: **ייסר בצלו.** בתפלה ואי לא קבליה עליה בתפלת המנחה לא דחי להנך ימים טובים. אלמא דעיקר תענית בעי לקבולי בתפלת המנחה עילויה ואי לא קבליה עילויה בתפלת המנחה לא עשה כלום: **ייסר.** לשון ואסרה אסר (במדבר ל): **בצלו.** בצלותא. איכא דאמרי לשון נדר שקבל עליו להתענות כמו הרימותי ידי אל ה' (בראשית יד) דמתרגמינן ארימית ידי בצלו ואין רבי מודה. האי דקתני דכתיב משום דמגילת תענית היתה נכתבת לבד לזכרון נסים: **וחד אמר יאסר.** דלא הוה תני ייסר (ד) בצלו דמשמע דוקא כדאמרינן אי מקבל בתפלת המנחה אין ואי לא לא אלא יאסר דמשמע יהא אסור לאכול אי אתי עליה תענית מן קדמת דנא בין בתפלה בין שלא בתפלה: **מאי היא.** מאי קסבר. ומשני כדתניא יחיד שקבל עליו תענית שני וחמישי של כל השנה כולה כלומר כדמפרש בהדיא אם נדרו קודם לגזרתנו כו' ולא שנא בין בתפלה בין שלא בתפלה: **קודם גזרתנו.** קודם שגזרו חכמים ימים טובים הללו אבל מגזרו אע"פ שהתחיל תעניותיו קודם הזמנים הללו לא דחו: **עד מתי אוכל ושותה.** בלילה כשמתענה למחר בכל תעניות שהוא אוכל משתחשך ואפילו בתענית יחיד קא מיירי: **עד קרות הגבר.** אפילו פעם ראשונה קאמר מדקאמר גבי יוצא יחידי בלילה בסדר יומא (דף כא.) עד שישלש: **שלא גמר סעודתו.** אבל גמר דברי הכל אינו אוכל: **אכל ועמד.** אע"פ שבירך ועמד משולחנו חוזר ואוכל ואין בכך כלום: **שלא סילק.** את הטבלא דלאו עקירה היא ולא אסח דעתיה מאכילה וכסעודה אריכתא דמיא: **איכא דאמרי אמר רבא כו'.** והלכה כאיכא דאמרי אוכל ושותה עד שיישן קבע ועד שיעלה עמוד השחר כרבי: **אבל ישן.** הפסקה היא ושוב אינו אוכל: **התם.** לאו ישן ממש אלא מתנמנם שומיליי"ר בלע"ז:

תיר

כל תענית שלא שקעה עליו חמה לא שמיה תענית. פי' במסכת ע"ז פרק אין מעמידין (דף לד.) וכן בחלוק שאין לו אימרא פירש התם וכל הפסק דמתענין לשעות דכל תענית צריך לקבלו מבערב בתפלת המנחה בשומע תפלה ואם הוא שבת באלהי נצור וצריך שיאמר למחר אהיה בתענית יחיד כי היכי דליכא למטעי בתענית צבור: **התם לצעורי נפשיה בעלמא.** ואע"ג דאמרינן (ר"ה דף יח:) משחרב בית המקדש בטלה מגילת תענית והאי עובדא דרבי אליעזר בר צדוק היה לאחר חורבן דאי קודם החורבן אמרינן (שם) (ה) כיון שיש שלום אין שם גזירות המלכות האי תנא סבר דלא בטלה: **יאסר.** פי' יאסר באל"ף הוי לשון אסור שאסר עצמו וייסר הוי לשון הסרה כלומר יסור מן הנדר (ו) יהיה מותר לאכול למחר שיהיה יום טוב ואין להתענות: **ואם גזרתנו קודם לנדרו ידחה נדרו מפני גזרתנו.** אומר רש"י ידחה נדרו מכל וכל ולא ישלים אותו תענית והר"י מסופק בדבר ויש להחמיר דדוקא אותו יום לא יתענה אבל ישלים אותו ליום (ז) מחר וכן יש ליזהר שלא להתענות בראש חדש ובחנוכה ובפורים דמאלו ודאי לא בטלה מגילת תענית:

ניס

מסורת הש"ס

א) [עי' תוס' ע"ז לד. ד"ה מתענין ותוס' מנחות כ: ד"ה נפסלן, ב) לקמן טו:, ג) עירובין מא., ד) [נ"ל ברבי], ה) [נ"ל סנאה עי' תוס' עירובין מא. ד"ה מבני], ו) [מכות כד.], ז) [תוספ' פ"א] פסחים ב: ע"ש [עי' תוס' שבת קיח. ד"ה לפי שאין], ח) [גי' רא"ש ר' אלעזר אומר], ט) ס"י רבא וכן הוא ברא"ש, י) ס"י אביי, כ) [פסחים קכ: מגילה יח: יבמות נד. נדה סג.], ל) [דף טו:], מ) [נ"ל סנאה],

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' וחד אמר יאסר בשלמא מ"ד ייסר כדאמרינן אלא למאן דאמר יאסר מאי היא כדתני' במגילת תענית: (ב) שם איתיביה אביי אכל ועמד הרי זה אוכל: (ג) רש"י ד"ה בתפלת המנחה בסופה אומר תוספת רילוי: (ד) ד"ה וחד אמר יאסר דלא הוה תני ייסר דמשמע בצלו דוקא: (ה) תוס' ד"ה התם כו' קודם החורבן אמרינן בזמן שיש שלום אין שם צום האי תנא סבר: (ו) ד"ה יאסר כו' ויהיה מותר: (ז) ד"ה ואם כו' אבל ישלים אותו ליום אחר וכן יש ליזהר:

◆

לעזי רש"י

שומיילייי"ר. לנמנם.

◆

מוסף רש"י

אנשי משמר. של אותה שבת, מתענין ולא משלימין. שעדיין אין חמורין כל כך, ובגמרא (יז.) מפרש שמא תכבד העבודה על אנשי בית אב שהיו עובדין אותו היום ובאין הם לסייעם, ואם היו מתענים ומשלימין לא היה להם כח לעמוד בעבודה (לקמן טו:). **מבני בניו של סנאב בן בנימין.** משפחה היא משבט בנימין שנפל להן גורל לקרבן עצים בי' באב בימי עזרא, ויו"ט היה להם לעולם כדתנן בפרק בתרא דתענית (ערובין מא.). **ודחינוהו לאחר השבת.** שהוא עשרה באב והוי יו"ט שלנו (שם).

◆

רבינו גרשום

דקא מימלך מימלוכי. שקיבל עליו תענית בשחרית עד הצהרים, ובצהרים קבל עליו להתענות עד לאורתא. **שלא שקעה עליו חמה.** כלומר, שלא התענה כל היום עד לאורתא. **לצעורי נפשייהו מיכוונו.** אבל תענית לא מיקרו אלא א"כ משלים כל היום. **מפני שיו"ט (שלהם) [שלנו] היה.** שמביאין בו עצים למערכה. **התם לצעורי נפשייהו בעלמא מיכוונו.** ולא לתענית, שהרי יו"ט שלהן היה. **עד שאבא לביתי.** אלמא דאין משלימין. **התם לשמוטיה נפשיה מבי נשיאה.** שהיה מבקש ממנו שיאכל עמו, היה אומר כן כדי שלא יטריחו לאכול עמו. **במנחה.** בט' שעות ומחצה. **כל איניש דאתי עליהון.** שקיבל עליו תענית. **מקדמת דנא.** קודם שהגיעו אותן ימים שאמרו חכמים במגילת תענית שלא להתענות בהן, ואירע התענית באותן ימים. **מאי לאו ייסר עצמו בצלו.** כלומר שייסר עצמו בתענית ממה שקבל עליו בתפלת המנחה. **מאן דאמר ייסר כדאמרן.** דאפי' קיבל עליו התענית לאחר שנתקנו אותן ימים טובים שלא להתענות בהן, אלא שקיבל עליו קודם שהגיעו, שייך נפשיה בתענית ממה שקיבל עליו תענית בתפלת המנחה. **אם נדרו קודמת לגזירתנו.** אם קיבל עליו תענית קודם שתיקנו חכמים אותן ימים טובים. **תדחה גזירתנו מפני נדרו.** דאסור באכילה, הואיל שקיבל עליו בתפלת המנחה. **אם גזירתנו קודמת לנדרו.** שתיקנו אותן ימים טובים קודם שקיבל זה עליו אלו תעניות, **תדחה נדרו מפני גזירתנו,** שאינו מתענה מפני אילו ימים טובים. **ועוד הורה,** ששמע משום אב ב"ד שבירוני', אם נדרו קודמת לגזירתנו, קודם שקבעו ב"ד את החדש שבו אלו ימים טובים, היינו גזירתנו קיבועה חדש, תדחה גזירתנו מפני נדרו, דהואיל כשקיבל עליו תענית לא ידע באיזה יום יארע ימים טובים אלו, אבל קדם גזירתנו לנדרו, שקבעו ב"ד את החדש קודם זה שקיבל עליו תענית, וכשקיבל כבר ידע באיזה יום יארע ימים טובים אלו ואעפ"כ קבל, לפיכך ידחה נדרו, דאינו מתענה באילו ימים טובים. **עד מתי אוכל והולך.** מי שיש לו להתענות למחר. **שלא סילק.** השלחן.

עין משפט נר מצוה

מד א ב מיי' פ"א מהל' תענית הלכה יג סמג עשין ג טוש"ע א"ח סי' תקסב סעיף י:

מה ג שם סעיף א:

מו ד מיי' פ"ו מהלכות כלי מקדש הלכה ט:

מז ה מיי' פ"א מהלכות תענית הלכה י טור שו"ע שם סעיף ה:

מח ו מיי' שם טוש"ע שם סעיף ו [וסימן תקסג]:

ז [מיי' פ"ג מהלכות נדרים הלכה ט טוש"ע א"ח סימן תקע סעיף א]:

מט ח ט מיי' פ"א מהל' תעניות הלכה ח סמג עשין ג טוש"ע א"ח סי' תקסד סעיף א:

◆

רבינו חננאל

הא דאמרת מתענין לשעות, ומתפלל תפלת תענית, **והוא שלא טעם כלום עד הערב.** ואע"ג דאימלך אימלוכי. **רב חסדא** לטעמיה דאמר **כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמיה תענית. ואותבינן** עליה הא דתנן אנשי משמר מתענין ו[לא] משלימין, והא דאמר ר' אלעזר בר (יצחק) [צדוק] והתענינו בו [ו]לא השלמנוהו, הנה תעניותם תענית אף על פי שלא שקעה עליו חמה. ומשני התם אינה תענית [אלא] רצו להצטער גם הם בצער ציבור, ולא משום דתורת דין [תענית] עליהם. ור' יוחנן לא הוה מסכים תענית בלבו, ולא היה אומר אלא להשתמט מבי נשיאה, שלא היה רוצה לסעוד אצלם. **אמר שמואל כל תענית שלא קבלה מבעוד יום אינה תענית** [וכו']. **אימת מקבלה רב אמר במנחה.** משעה א) שיסכן לתפלת המנחה, ואפי' מתעסק במלאכתו אומר, מחר אהיה בתענית יהיה רצון שתהיה תפלתי ביום תעניתי מקובלת. **ושמואל אמר בתפלת המנחה.** כלומר צריך להיות כולל אלו הדברים בשומע תפלה (וגו'). **אמר רב יוסף כשמואל מסתברא דכתיב במגלת תענית להן כל אינש דייתי עלייהו מן קדמת דנא יאסר. מאי יאסר עצמו בצלו.** מקודם שיקבל עליו תענית מקבל עליו בתפלתו תענית, שנמצא אוסר עצמו באכילה ובשתייה בקבלתו תענית בתפלתו. **פליגו בה ר' חייא ור' שמעון בר' חד תני ייסר וחד תני יאסר. מאן דתני ייסר כדאמרן.** ייסר עצמו בצלו בתפלת המנחה, ואיסור אוסר על עצמו בתפלתו. ומאן דתני יאסר כדתניא להן כל אינש דייתי עלוהי [מקדמת דנא] יאסר. כיצד יחיד שקיבל עליו תענית שני וחמישי (ושני) של כל השנה, ואירעו בהן ימים טובים הכתובים במגלת תענית, כגון שמונת ימים שמראש [חדש] ניסן וכיוצא בהן דלא להתענאה בהן, אם נדרו קודם לגזירתנו ידחה נדרו את גזירתנו כו'. פי' כל אינש דייתי עלייהו נדר תענית מקדמת גזירה דנא להיות היום יום טוב ושיהיה אסור בתענית, יאסר באכילה ובשתייה [ו]מקיים נדרו. **הגיע ראש חדש כסלו ולא ירדו גשמים בית דין גוזרין שלש תעניות על הצבור אוכלין ושותין משחשיכה ומותרין במלאכה וכו'. ת"ר עד מתי אוכלין ושותין עד שיעלה עמוד השחר דברי רבי ר' שמעון בן אלעזר אומר עד קרות הגבר. אמר רבה לא שנו** עד שיעלה עמוד השחר, אלא אם לא ישן שנת תרדמה אלא נים ולא נים, כגון זה אע"פ שמתנמנם אוכל. אלא אם ישן שנת קבע ונרדם לא היא, אלא ישן לגמרי אינו אוכל. **ירושלמי.** ישן ועמד אסור, לא שנו אלא שלא התנה, אבל התנה מותר. קיימא לן דלגבי תענית דאכיל בלילא ומפסיק, אם גמר וסילק לא יאכל, אבל אם [לא] סילק ודעתו עוד ליכל [נ"א: לאכול] אע"פ שישן עומד ואוכל. אבל בתענית שפוסק בו מבעוד יום אע"פ שפוסק חוזר [ו]אוכל עד שיבא השמש, כי הא דכת' באגדת איכה, ר' יהודה בן בתירה אזל לנציבין בערובת צומא רבא אתא ריש כנשתא לזמוניה, א' ליה כבר אכלי ופסקי לי, א' ליה אשגח עלי דלא (לימא) [לימא אינשי] ההוא ר[בי] לא אשגח עליו, אזל עמיה, ובסיפא אמרין אכל מן כל עיגול חד פתית, ואכל מן כל תבשיל חד פת, ושתה מן כל כוס וכוס, חד כוס, ש"מ דאע"ג דפסק אכיל. ולענין מישתו מיא, היכא דאית ליה למיכל אית ליה למישתי וכו'. וכן כתב ופירש רבינו הגאון זקו"ל ב).

א) שיתכוון כצ"ל וכ"ה בערוך. ב) עי' ברא"ש כאן שהביא כל דברי רבינו בכאן וכתב ראיה לדבריו ע"ש.